

Обґрунтування програми професійного самозбереження викладачів фізичного виховання вищих навчальних закладів

А. А. Хижняк

Інститут психології імені Г.С. Костюка, АПН України
Кафедра соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті Національного університету біоресурсів та природоохористування України, Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: anna30kravchenko@gmail.com

Paper received 29.11.17; Revised 05.15.17; Accepted for publication 09.12.17.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2018-153VI63-16>

Анотація. в статті наведено актуальність вивчення професійних деформацій особистості тренерів-викладачів. Охарактеризовано дослідження проведене на базі Інституту післядипломної освіти Національного університету фізичного виховання та спорту України, яке полягало у виявленні та інтерпретації показників професійної деформації з позиції інтерперсональної поведінки. Детально розглянуто алгоритм проведення педагогічного експерименту, та інтерпретовано емпіричні показники даного експерименту. Доведено ефективність запропонованого особистісно орієнтованого тренінгу.

Ключові слова: професійна деформація, інтерперсональна поведінка, викладач, тренінг, експеримент.

Вступ. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується тим, що доросла людина значну частину життя приділяє професійній діяльності. Принцип єднання свідомості, діяльності та особистості (сформований С.Л. Рубінштейном [10]) підтверджує факт, про те що, з одного боку, професійна діяльність сприяє формуванню професійно-важливих якостей особистості, а з іншого – вона несе в собі великий потенціал особистісних порушень.

Професійна наукова та спортивно-педагогічна діяльність безпосередньо впливає на особистість, ставлячи перед викладачем фізичного виховання вищого навчального закладу конкретні вимоги, вона тим самим трансформує увесь його образ, починаючи від характеристик поведінки і закінчуючи індивідуально-психологічними якостями. Щоденне, упродовж багатьох років вирішення одних і тих самих педагогічних завдань (планування, викладання, тренування тощо) формує професійні звички, певний тип мислення та стиль спілкування.

Таким чином, спортивно-педагогічне середовище в цілому залишає відбиток на особистості спеціаліста певних комунікативно-рольових меж, що здатне стати джерелом серйозних особистісних дисгармоній доходячи навіть до аномалій на соціально-психологічному рівні організації індивідуальності [5].

Специфічність спортивно-педагогічної діяльності, вимоги, які вона ставить до особистості спеціалістів у сфері фізичної культури і спорту, труднощі на шляху реалізації цієї діяльності є причиною формування професійних деформацій.

З огляду на це, стає актуальним розробка та формулювання тренінгових програм по професійному самозбереженню.

Короткий огляд публікацій по темі. На думку Анісімової О.А. [1], Бобрика Т.З. [2], Водопьянкової Н.Е. [4], Коломійцева Ю.А. [6], Петровської Т.В., Каргузової А.А. [8], професійна деформація спостерігається, перш за все, у професійному середовищі «людина – людина», до якої входять: управління, медична діяльність, сфера торгівлі, служба побуту, а також професія викладача фізичного виховання вищого навчального закладу.

Дослідники Зеер Е.Ф. [5], Логінова А.В. [7], зазначають, що багаторічне виконання однієї і тієї ж професійної діяльності призводить до появи професійного стомлення, психологічних перешкод, недостатньої кількості та якості способів виконання діяльності, втрати професійних вмінь та навичок, зниження працездатності, високої ймовірності виникнення конфліктів в особистості. Данні автори зазначають актуальність розробки програми професійного самозбереження особистості тренерів-викладачів вищих навчальних закладів та проведення особистісно орієнтованих тренінгів.

Мета роботи. Обґрунтування актуальності програм професійного самозбереження викладачів фізичного виховання вищих навчальних закладів.

Матеріали і методи. Для виявлення професійних деформацій була використана методика діагностування інтерперсональної поведінки Тімоті Лірі. Після виявлення професійних деформацій з позиції інтерперсональної поведінки, було підібрано ряд психокорективних прийомів, які спрямовані на професійне самозбереження безпосередньо від виявленої деформації в поведінці. Далі, було проведено педагогічний експеримент суть якого полягала у виявленні зниження показників професійної деформації.

Результати та їх обговорення. У центрі дослідницької уваги знаходиться програма професійного самозбереження, яка містить активний психологічний вплив на усунення відхилень в особистісному та професійному розвитку, гармонізацію особистості та міжособистісних відношень.

У дослідженні зроблено акцент на зворотній взаємозв'язок, а саме, відгуки учнів, їх реакції та якості виконуваної ними діяльності які залежать від стилю поведінки, набору індивідуально-психологічних якостей їх наставника.

Ставлячи у центр дослідження зворотній взаємозв'язок, ми вивчали особливості сприйняття тренерів-викладачів (тренерів, викладачів фізичного виховання ВНЗ) їх учнями, спортсменами, студентами Національного університету фізичного виховання і спорту України.

На особливу увагу заслуговує психологічна діагностика з метою отримання даних стосовно деформаційних змін в поведінковій сфері. Тому слід провести тестування за методикою діагностування інтерперсональ-

ної поведінки Тімоті Лірі, й визначити типи поведінкової деформації, що посідає особливе місце в професійній діяльності кожного окремого тренера-викладача. В результаті дослідження, побудовано модель «ідеального спортивного педагога», завдяки якій ми мали підстави для виокремлення чотирьох принципово нових комунікативних професійних деформацій із позиції інтерперсональної поведінки. Ці професійні деформації було охарактеризовано як: «деформація відсутності лідерства та домінування», «деформація високої агресивності», «деформація високої підкорюваності та залежності», «деформація відсутності співпраці».

Після цього треба використати відповідні психокорегувальні прийоми, які спрямовані на професійне самозбереження безпосередньо від виявленої деформації в поведінці.

У психології розроблено достатню кількість підходів для уникнення негативних наслідків професійної діяльності, які пов'язані із розвитком внутрішніх ресурсів, відповідних особистісних якостей, ефективних стратегій поведінки, а також стратегій оволодіння ситуацією.

Тренінг є активним засобом особистісно-орієнтованого навчання. Така форма корегування професійно-обумовлених деформацій обрана нами з урахуванням групової роботи, яка більш ефективна, ніж індивідуальна. Вагому роль відіграють групові форми роботи, оскільки саме група на рівні виконує завдання зародження та формування ініціативної поведінки в пізнавальній, емоційній та поведінковій сферах. Спільна групово-діяльність має на увазі органічний зв'язок діяльності зі спілкуванням та реалізується завдяки суспільно-сформованим прикладам діяльності і «предметному полю», в межах якого здійснюється власне актуальна діяльність групи.

Особистісно орієнтований тренінг – це система впливів, вправ, спрямованих на формування, розвиток і корегування професійно-важливих характеристик фахівця. Їх особливістю є «формування» особистості, адекватного змісту вимогам професійної діяльності. Ці тренінги надають можливість організувати режим саморозвитку, самоактуалізації і самокорегування, самовдосконалення особистості безперервного процесу.

Мета тренінгу – корегування професійно-обумовлених деформацій особистості й формування конструктивних стратегій їх подолання.

Завдання тренінгу:

1. Актуалізувати професійний потенціал особистості.
2. Підвищити соціально-професійну й психолого-педагогічну компетентність, а також аутокомпетентність тренерів-викладачів.
3. Сприяти усвідомленню та корегуванню учасниками своїх індивідуальних особливостей, які перешкоджають конструктивному способу подолання кризисних ситуацій.
4. Засвоїти конструктивні технології професійної поведінки, скорегувати форми реакції на ситуації невдач у професійній діяльності.

Було підбрано й запропоновано психокорегувальні вправи, спрямовані на профілактику й корекцію кожної із виділених професійних деформацій у поведінці.

Враховуючи зазначені вище особливості груп із виокремленими комунікативними професійними деформаціями, було рекомендовано низку вправ для зниження рівня прояву професійних деформацій з позиції інтерперсональної поведінки.

З огляду на поставлене завдання нашого дослідження виникла необхідність у доборі відповідних стратегій професійного самозбереження.

Були підбрані тренінгові вправи з урахуванням специфіки відповідних комунікативних професійних деформацій і спрямовані на їх корегування, підвищення адаптивних можливостей особистості й укріплення професійного імунітету.

Програма складається з 10 занять (1 лекційне, 9 практичних), тривалість кожного заняття - 2 години. Кількість учасників в одній групі 13 – 15 чоловік. Проводилися тренінгові заняття 2 рази на тиждень.

Актуальним є проведення педагогічного (формуючого) експерименту, спрямованого на виявлення позитивного впливу запропонованого тренінгу для професійного самозбереження. В межах цього експерименту були вивчені показники інтерперсональної поведінки тренерів-викладачів, які проходили курс підвищення кваліфікації на базі Національного університету фізичного виховання і спорту України. Отримані результати дали можливість виявити у досліджуваних спортивних педагогів зазначені вище комунікативні професійні деформації.

Ці групи спортивних педагогів прослухали лекції про можливі стандартні професійні деформації особистості в процесі професійної спортивно-педагогічної діяльності та про детермінанти їх виникнення, були ознайомлені з механізмом формування комунікативних професійних деформацій, дізналися про результати дослідження щодо притаманних їм деформацій.

З тренерами-викладачами були проведені групові тренінгові заняття. Контингент був умовно поділений на групи за виявленими деформаційними ознаками. Таким чином, ми мали чотири групи респондентів, кожна із яких характеризувалася наявністю певної комунікативної професійної деформації. У групах із виявленими комунікативними деформаціями були проведені тренінгові заняття, що спрямовані на корегування цих деформацій. Тренінги проводились в межах групової роботи «Я – Професія» за стандартною структурою тренінгових занять. У вступній частині подано формулювання та інформацію для усвідомлення проблеми, постановку мети та завдань занять; в основній - виправлення виявлених проблемних якостей за допомогою дібраних спеціально спрямованих вправ, у заключній - аналіз всієї роботи й підведення підсумків тренінгу. Робота проводилась окремо із кожною групою, яка мала певну комунікативну професійну деформацію.

Тренери-викладачі також отримали завдання провести самостійну роботу над виявленою у них професійною комунікативною деформацією шляхом поглибленого самоаналізу й рефлексії своєї професійної діяльності й безпосередньо тих її моментів, в межах яких проявляється ця деформація.

Після проведення тренінгових занять, та самостійної роботи тренерів-викладачів, було проведено повторне дослідження інтерперсональної сфери в професійній діяльності. Повторне дослідження було проведено

за шість місяців з тим же контингентом. Аналізувалася наявність комунікативних професійних деформацій, та наявність певних позитивних зрушень після тренінгової роботи.

В результаті проведеного педагогічного експерименту ми отримали результати, представлені в таблиці 1.

Таблиця 1. Порівняльний аналіз комунікативних професійних деформацій до і після педагогічного експерименту

Результат	Статистичні показники, %			
	Відсутність лідерства та домінування	Висока агресивність	Висока підкорюваність	Відсутність співпраці
До експерименту	47	13	23	17
Після експерименту	23	9	16	10

Із представлених показників помітно, що прояви комунікативних професійних деформацій до і після педагогічного експерименту значно відрізняються один від одного.

Тренерів-викладачів із деформацією «відсутність лідерства й домінування» до тренінгових занять було 47

% загальної кількості респондентів. Після проведення тренінгів і детального аналізу власної професійної діяльності відсоток прояву цієї комунікативної професійної деформації значно знизився і становить 23 %.

Процент прояву деформації «високої агресивності» після першого дослідження становив 13 % загальної кількості досліджуваних тренерів-викладачів. Після тренінгових занять із запропонованими вправами цей показник зменшився і склав 9 % загальної кількості впробовуваних.

Прояв деформації «високої підкорюваності й залежності» після першого дослідження склав 23 %, а після повторного знизився до 16 %.

Показники спортивних педагогів із деформацією «відсутність співпраці» до тренінгових занять склав 17 % всіх досліджуваних нами респондентів. Після проведення повторного дослідження процент прояву цієї комунікативної професійної деформації значно знизився і склав 10 %.

Наявна достовірна різниця за t - критерієм Ст'юдента між процентним співвідношенням показників деформацій до експерименту й після нього при $p < 0,05$, що свідчить про істотну різницю між цими показниками. Співвідношення цих показників представлено на.

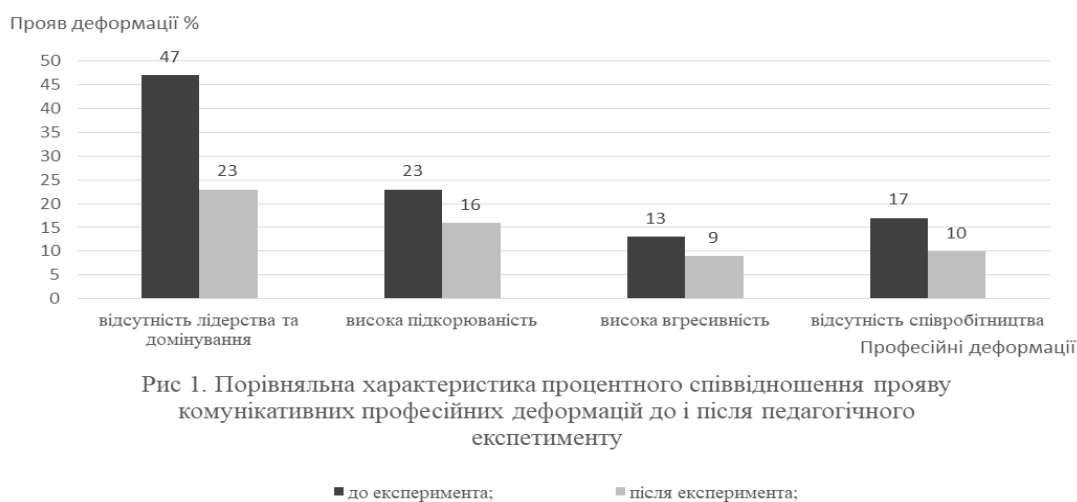

Рис 1. Порівняльна характеристика процентного співвідношення прояву комунікативних професійних деформацій до і після педагогічного експерименту

Таким чином, проведене дослідження дає можливість з впевненістю стверджувати, що дібрані нами тренінгові вправи для профілактики та корегування певних комунікативних професійних деформацій дають практичний результат.

Висновки. Проведення формуючого експерименту дозволило підтвердити дієвість обраних нами тренін-

гових вправ для попередження та корекції комунікативних професійних деформацій. Дослідження констатує, що після проведення тренінгу відсоток прояву професійних деформацій значно знизився, що підтверджується наявністю достовірних відмінностей між показниками до занять із запропонованими вправами і після них.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анисимова О. А. Психолого-педагогическая компетентность как фактор сохранения и укрепления профессионального здоровья учителя: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. психол. наук : спец. 19.00.01 / О. А. Анисимова. – М., 2002. – 19 с.
2. Бобрик Т. З. Формирование педагогических ценностей будущих преподавателей физической культуры как социально-педагогическая проблема / Т. З. Бобрик // Актуальные проблемы теории и методики физической культуры, спорта и туризма : материалы III Междунар. науч.-практ. конф. молодых ученых. – Минск, 2008. – С. 284–286.
3. Bessonova L., Dobrosmyslova S. Professional and personal competence as a condition for overcoming professional deformation of a social work specialist's personality. Современные исследования социальных проблем. № 1 (09). 2012.
4. Водопьянова Н. Е. Синдром выгорания : диагностика и профилактика / Н. Е. Водопьянова, Е. С. Старченкова. – 2-е изд. – СПб. : Питер, 2008. – 336 с.
5. Зеер Э.Ф. Психология профессий: Учебное пособие для студентов вузов. М. 2011.

6. Коломейцев Ю.А. Оптимизация социально-психологического климата – условие эффективной спортивной деятельности / Ю.А.Коломейцев // Материалы Междунар. науч. конф. психологов физической культуры и спорта «Рудиковские чтения». – М. : ООО „Анита Пресс”, 2009. – С. 122–127.
7. Логинова А. В. Профессиональная деформация личности педагога и пути ее преодоления // Молодой ученый. — 2015. — №11. — С. 1750-1752.
8. Петровська Т. В. Види професійних деформацій особистості спортивного педагога з позиції інтерперсональної поведінки / Т. В. Петровська, А. А. Каргузова // Теорія і методика фізичного виховання. – 2009. – № 6 – 123 с.
9. Профессиональная деформация личности. Учебное пособие. (Составители А.В. Коваленко, Л.А. Шиканов). – Томск: Изд-во ТПУ, - 2009. - 90 с.
10. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн – СПб. : Питер, 2007. – 713 с.
11. Теоретико-методологические основы изучения личностного потенциала специалистов / Э. Ф. Зеер // Вестник Учебно-методического объединения по профессионально-педагогическому образованию : сб. науч. тр. / Рос. гос. проф.-пед. ун-т. — Екатеринбург, 2008. — Вып. 1 (42). — С. 9–13.

REFERENCES

1. Anisimova O.A. Psychological and pedagogical competence as a factor of preservation and strengthening of professional health of the teacher: Abstract for obtaining a scientific degree of the candidate of psychological sciences: special 19.00.01 / O. A. Anisimova. - M., 2002. - 19 p.
2. Bobrik T. Z. Formation of the pedagogical values of future teachers of physical culture as a socio-pedagogical problem / T. Z. Bobryk // Actual problems of theory and methodology of physical culture, sports and tourism: materials of III International scientific practice conference of young scientists. - Minsk, 2008. - P. 284-286.
3. Bessonova L., Dobrosmyslova S. Professional and personal competence as a condition for overcoming professional deformation of a social work specialist's personality. Modern studies of social problems. №. 1 (09). 2012.
4. Vodopyanova N. E. Burnout Syndrome: Diagnosis and Prevention / N. E. Vodopianova, E. S. S. Starchenkova. - 2nd edition. - St. Petersburg : Peter, 2008. - 336 pp.
5. Professional deformation of the person. Tutorial. (Compilers A.V. Kovalenko, L.A. Shikanov). - Tomsk: TPU edition, - 2009. - 90 p.
6. Zeer E.F. Psychology of professions: A manual for university students. M. 2011
7. Kolomeytsev Yu.A. Optimization of the socio-psychological climate - a condition for effective sports activities / Yu.A. Kolomeytsev // Materials of the International Scientific Conference of Psychologists of Physical Culture and Sports "Rudikov Readings". - M.: ООО Anita Press, 2009. - С. 122-127.
8. Loginova A.V. Professional deformation of the teacher's personality and ways of its overcoming // Young Scientist. - 2015 - # 11. - P. 1750-1752.
9. Petrovskaya T.V. Types of professional deformations of the personality of a sports teacher from the standpoint of interpersonal behavior / T. V. Petrovsk, A. Kartuzova // The theory and methods of physical education. - 2009. - No. 6 - 123 p.
10. Rubinshteyn S. L. Osnovy obshchey psikhologii / S. L. Rubinshteyn – SPb. : Piter, 2007. – 713 s.
11. Theoretical and methodological bases for studying the personal potential of specialists / E. F. Zeer // The Herald of the Educational-methodical association on vocational and pedagogical education / Russian State Prof. Ped. University - Ye-katerinburg, 2008. - Issue. 1 (42). - P. 9-13.

Rationale of the program of professional self-preservation of teachers of physical education of higher educational establishments

A. A. Khizhnyak

Abstract. In the article is given the topicality of studying professional deformations trainers-teacher's personality. The research was conducted on the basis of the Institute of Postgraduate Education of the National University of Physical Education and Sports of Ukraine, which was consisted in detection and interpretation the indicators of professional deformation from the position of interpersonal behavior. The algorithm of conducting a pedagogical experiment is considered in detail and the empirical parameters of this experiment are interpreted. The effect of proposed personally oriented training was proved.

Key words: professional deformation, interpersonal behavior, teacher, training, experiment.

Обоснование программы профессионального самосохранения преподавателей физического воспитания высших учебных заведений

A. A. Хижняк

Аннотация. В статье представлено актуальность изучения профессиональных деформаций личност тренеров-преподавателей. Охарактеризовано исследование проведенное на базе Института последипломного образования Национального университета физического воспитания и спорта Украины, которое состояло в определении и интерпретации показателей профессиональной деформации с позиции интерперсонального поведения. Детально рассмотрен алгоритм проведения педагогического эксперимента и интерпретированы эмпирические показатели данного эксперимента. Доказано эффективность предложенного личносно ориентированного тренинга.

Ключевые слова: профессиональная деформация. Интерперсональное поведение, преподаватель, тренинг, эксперимент.